

12. Литвинов И. А. Управление внутренними социальными ресурсами промышленного предприятия на основе их количественной оценки (на примере черной металлургии). Специальность 08.00.05. – экономика и управление народным хозяйством: автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – Москва, 2010. – 25 с.

13. Любимова Т. А. Изменение роли индивида в экономике, основанной на знаниях: теоретические и прикладные аспекты. Специальность 08.00.01. – экономическая теория: автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – Красноярск, 2010. – 20 с.

УДК 622.012

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Одинцова Н. О.,

к. е. н., доцент

Донецького державного університету управління

У статті розглянуто проблеми розвитку вугільної промисловості України та її фінансово-економічні наслідки, виявлені та проаналізовані основні причини таких наслідків та можливі шляхи їх подолання в контексті забезпечення енергетичної безпеки держави.

Ключові слова: *вугільна промисловість, енергетична безпека, паливно-енергетичний комплекс, державна підтримка, державний сектор, розвиток, споживання.*

В статье рассмотрены проблемы развития угольной промышленности Украины и ее финансово-экономические последствия, выявлены и проанализированы основные причины таких последствий и возможные пути их преодоления в контексте обеспечения энергетической безопасности государства.

Ключевые слова: *угольная промышленность, энергетическая безопасность, топливно-энергетический комплекс, государственная поддержка, государственный сектор, развитие, потребление.*

The article deals with the development of Ukraine's coal industry and its financial and economic impacts identified and analyzed the main causes of such effects and possible ways to overcome them in the context of energy security.

Key words: *coal industry, energy security, fuel and energy complex, state aid, public sector development, consumption.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зв'язок з науковими та практичними завданнями. Вугільна промисловість є однією з базових галузей народного господарства, тому від її ефективної діяльності залежить значний обсяг роботи паливно-енергетичного комплексу, металургійної промисловості, підприємств комунального господарства країни.

Забезпечення енергетичної безпеки України багато в чому залежить від ефективного управління паливно-енергетичним комплексом. Враховуючи це важливим питанням політики держави, у теперішній час, є відродження паливно-енергетичного комплексу країни й врахування загальних тенденцій розвитку паливно-енергетичних комплексів у державах світу при формуванні нової системи ресурсного забезпечення енергетики країни з мінімізацією і диверсифікацією зарубіжних поставок палива.

Вугільна промисловість – один із найважливіх компонентів енергетичної незалежності України в умовах жорсткого протистояння на ринку палива. Є достатня кількість факторів, які негативно впливають на стан вугільної промисловості протягом тривалого часу. Успішне розв'язання паливно-енергетичної проблеми визначає можливості, темпи та напрями економічного і соціального розвитку. Значення палива, зокрема вугілля, для економіки будь-якої держави, особливо для України величезне: без нього неможливий виробничий процес, робота промисловості, сільського господарства та транспорту [5].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Виокремлення невирішених питань. Проблеми розвитку світового ринку вугілля, як і енергетичного ринку в цілому, не можуть бути вирішені без супроводу багатьох фундаментальних і прикладних галузевих досліджень з інноваційною спрямованістю.

У вітчизняній та зарубіжній практиці дослідженню процесів трансформації світового та українського ринків енергоресурсів, ефективному функціонуванню вугільної галузі присвячено праці відомих науковців і практиків, таких як: А. А. Долінський, О. А. Зелений, А. І. Панишко, В. П. Полянський, Х. М. Притула, Л. О. Серeda [1-6], у яких висвітлюються різноманітні погляди на наявні проблеми, напрямки їх вирішення, практичні аспекти функціонування паливно-енергетичного комплексу, а також оцінка стану галузі, як однієї з провідних галузей європейського енергетичного ринку, і пропозиції з її удосконалення.

Загальна мета дослідження. Визначення факторів впливу та роль держави у розвитку вугільної промисловості в контексті забезпечення енергетичної безпеки України для покращення фінансово-економічного стану галузі.

Викладення основного матеріалу. Обтрунтування отриманих результатів. Вугільна промисловість завжди була і залишається важливою базовою галуззю економіки держави. Безпосередньо з нею пов'язаний стан і розвиток електроенергетики, металургійного виробництва, вугільного машинобудування. Від поставок вугілля залежить, по-перше, стабільність роботи теплових електростанцій, по-друге, в Україні видобуваються цінні, коксівні марки вугілля, споживані металургійним комплексом, по-третє, вугілля традиційно служить, особливо в сільській місцевості як побутове паливо. Вугільна галузь потребує постійної уваги у зв'язку з гостротою технічних, соціально-економічних і екологічних проблем.

На теперішній час є найголовніша проблема стану державних вугледобувних підприємств та їх значення у паливно-енергетичному балансі та

життєдіяльності шахтарських регіонів. Переважна більшість державних вугільних шахт потребує суттєвої державної підтримки. З одного боку, державний сектор у вугільній галузі має нараховувати не менше як 80 % від загального обсягу добутого вугілля та виступати фактором стабільності, утримуючи вугільну промисловість від різких коливань цін на тверде паливо та виступаючи гарантом дотримання умов соціального забезпечення робітників. З іншого боку, до 70 % потреби теплових електростанцій України у вугіллі забезпечує державний сектор вугільної промисловості [1].

Споживання вугільної продукції за групами визначається за двома пріоритетними напрямками на виробництво коксу та електричної енергії, що становить 69 % від загального обсягу (рис. 1). Крім того, вугілля потребують комунальне господарство, промислові підприємства тощо [3].

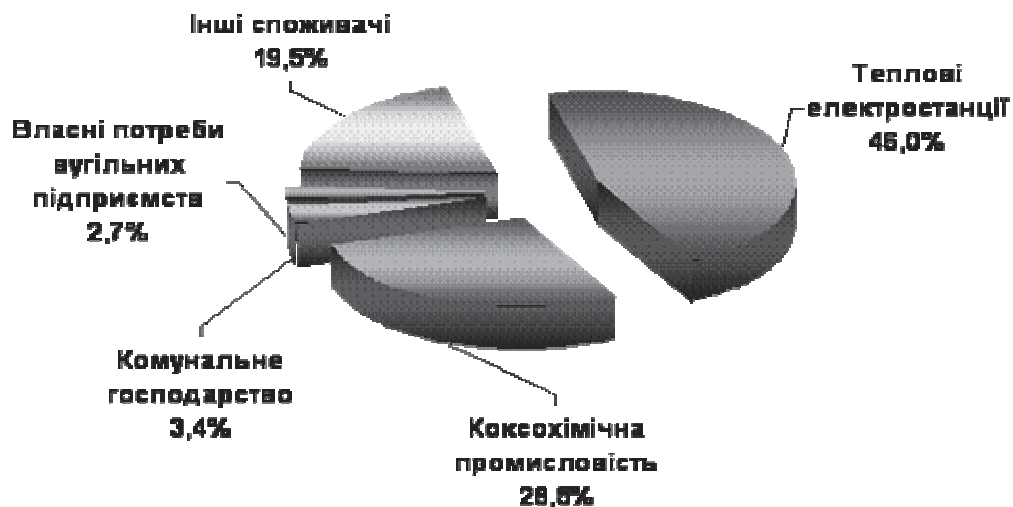

Рис. 1. Споживання вугільної промисловості [3]

Наявна практика реалізації вугільної продукції не сприяє поліпшенню фінансового стану вугледобувних підприємств, оскільки споживачі сплачують за дорожчий кінцевий продукт не шахтам, а структурам, які займаються його реалізацією. Втрати для вугледобувних підприємств відчутні, адже середня ціна тони продуктів збагачення вище, ніж рядового вугілля, у півтора рази [2].

Майже 96 % шахт понад 20 років працюють без реконструкції (рис. 2) [6]. Через повільну реструктуризацію галузі в експлуатації перебуває значна кількість малих і середніх збиткових неперспективних шахт. На жодній з діючих державних вугільних шахт за останні 30 років реконструкція не проводилась. Отож гірничі роботи пішли вглиб від основного горизонту на сотні метрів. У зв'язку з цим утримуються кілометрові транспортні ланцюжки, багато забоїв потерпають від незабезпеченості повітрям, що обмежує видобуток вугілля. Оскільки продуктивні вугільні пласти відпрацьовані (на розкритих площах), то доводиться проходити все більше гірничих виробок, через що значно збільшуються матеріальні витрати на тону видобутку поглинаючи фонд оплати праці.

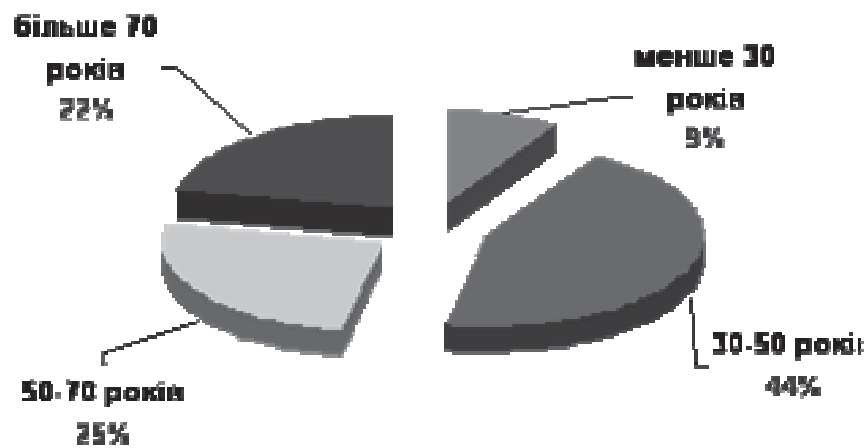

Рис. 2. Розподіл шахт за термінами експлуатації [3]

До того ж теперішній стан гірничого господарства шахт не дає можливості впроваджувати сучасну гірничу техніку. Загрозливих масштабів набув знос активної частини промислово-виробничих фондів галузі (рис. 3) [3]. Із семи тисяч одиниць основного стаціонарного устаткування дві третини цілком відпрацювали свій нормативний термін експлуатації і потребують негайної заміни.

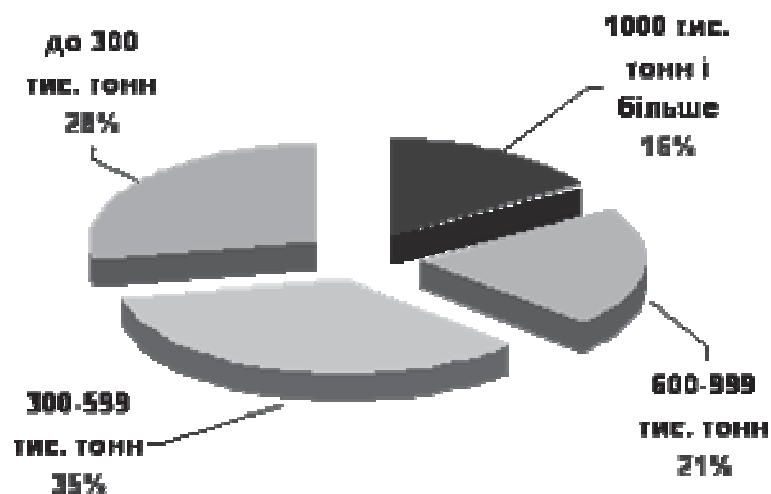

Рис. 3. Розподіл шахт за виробничою потужністю [3]

Для досягнення стратегічної мети довгострокова політика розвитку вугільної промисловості передбачає три етапи, які поділяються на ближню (2006-2010 рр.), середньострокову (2011-2015 рр.) та далеку перспективи (2016-2030 рр.) (рис. 4).

На першому етапі (2006-2010 рр.) ключовим аспектом було комплексне вирішення проблеми розвитку шахтного фонду, який передбачав відтворення його на сучасній техніко-технологічній основі та подальше роздержавлення.

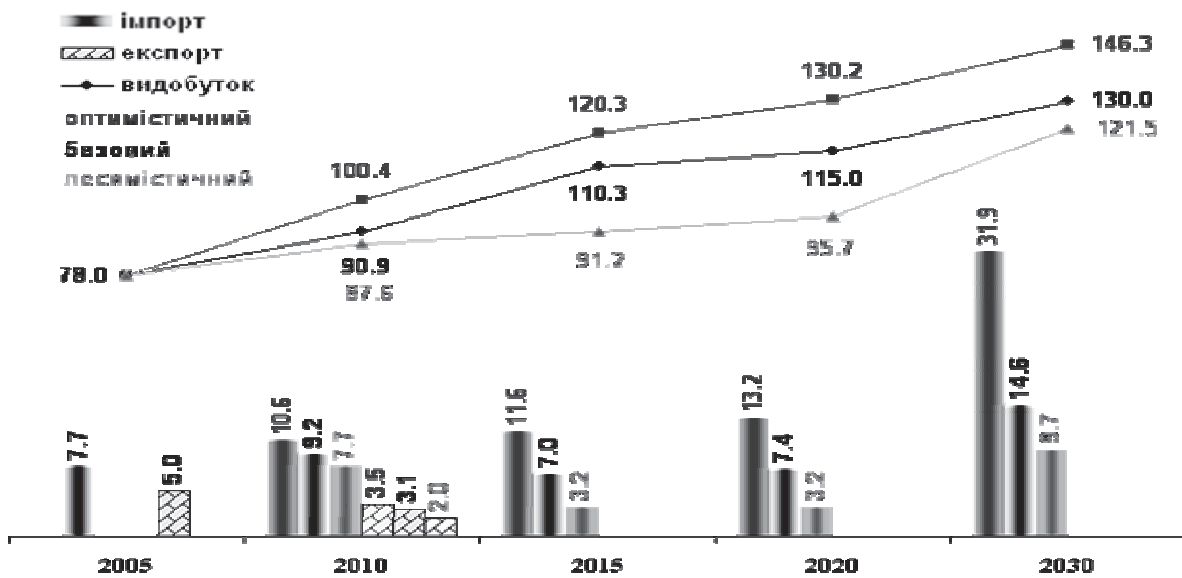

Рис. 4. Перспективи розвитку вугільної промисловості

На етапі (2011-2015 рр.) прогнозується досягти у 2015 р. обсягу вуглевидобутку на рівні 110,3 млн т за наявності виробничих потужностей 122,5 млн т на рік. Це дозволить повністю задовольнити попит вітчизняних споживачів в енергетичному вугіллі та підвищити рівень забезпечення в коксівному до 82,6 %. Імпорт коксівного вугілля становитиме 7,0 млн т. Експорт енергетичного вугілля не передбачається. Для забезпечення розвитку галузі за цим сценарієм мають бути введені в експлуатацію 8,8 млн т виробничих потужностей за рахунок завершення будівництва трьох шахт, яке розпочато до 2001 р., а також реконструкції діючих вугледобувних підприємств з приростом потужностей, коефіцієнт використання яких має становити 90 %. З метою підтримання позитивної динаміки виробничих потужностей на подальшу перспективу необхідно з 2011 р. здійснити будівництво семи нових шахт. Це, в свою чергу, потребує фінансового оздоровлення та технічного переоснащення шахтобудівельного комплексу, без прискореного розвитку якого неможливо реалізувати окреслену стратегію [6].

Етап (2015-2030 рр.) розглядається як довгострокова перспектива. З урахуванням позитивної динаміки, що відбудеться у наступному десятиріччі як в економіці держави в цілому, так і у вугільній промисловості зокрема, обсяг видобутку вугілля зросте до 130 млн т. При зростанні кількості споживання вугілля тепловою електроенергетикою у 2030 р. порівняно з 2015 р. на 39 %, потреба національної економіки у вугільній продукції буде забезпечена в енергетичному вугіллі на 97,1 %, а в коксівному – на 72,6 %. Експорт вугілля не передбачається. Виробничі потужності на кінець періоду, що розглядається, мають зрости до 144,4 млн т на рік за коефіцієнта їх використання 90%. Зазначене потребує своєчасної реконструкції діючих вугледобувних підприємств з приростом потужності, а також будівництва нових шахт на розвіданих ділянках вугільних родовищ зі сприятливими гірничо-геологічними умовами, яке розпочнеться після 2015 р.

Процеси реформування, розпочаті у вугільній промисловості, назріли коли виникла суперечність між надзвичайно складним станом галузі та її ключовою роллю в забезпеченні енергетичної незалежності держави. Для усунення дисбалансу необхідно провести системні зміни, пов'язані з оптимізацією організаційно-управлінської структури підприємств, їхнім фінансовим оздоровленням, підвищенням ефективності виробництва, удосконаленням майнових відносин, формуванням конкурентного ринку вугілля.

Висновки та перспективи подальших розробок. Таким чином, на стан вугільної промисловості та перспективи її розвитку впливає цілий ряд факторів. Одні з них формуються в самій галузі й безпосередньо на підприємствах (зокрема, кадровий потенціал і технічна оснащеність, хоча багато що тут залежить і від державної підтримки). Інші фактори слід розглядати в контексті проблем всієї вітчизняної економіки. Перш за все це питання збалансованості обсягів вуглевидобутку та потреби в твердому паливі.

Державна підтримка для функціонування галузі з року в рік зростає, але її обсяги вкрай недостатні для розвитку й фінансового збалансування галузі і майже не підйомні для державного бюджету країни. Тому міністерству енергетики та вугільної промисловості слід вести активну роботу в сфері залучення недержавних інвестицій (приватизація шахт інвесторами, оренда підприємств під інвестиційні проекти та державно-приватне партнерство) та в доопрацюванні проекту закону України щодо розвитку та особливостей роздержавлення вугледобувних підприємств.

Список літератури

1. Долінський А. А. Енергозбереження та екологічні проблеми енергетики / А. А. Долінський // Наука та інновації. – 2006. – № 2. – С. 19–28.
2. Зеленый О. А. Угольная промышленность – основа энергетической независимости государства / О. А. Зеленый // Меркурий. – 2012. – № 8.
3. Панишко А. И. Проблемы ликвидации предприятий угольной промышленности и пути их решения / А. И. Панишко // Уголь Украины. – 2009. – № 12. – С. 3–5.
4. Полянський В. Реструктуризація вугільної промисловості України: результати і перспективи / В. Полянський // Схід. – Донецьк, 2011. – № 1. – С. 6–9.
5. Притула Х. Формування енергетичного балансу України / Х. Притула // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 41–50.
6. Серета Л. О. Стан вугільної промисловості в сучасний період / Л. О. Серета // Уголь Украины. – 2011. – № 3. – С. 67–69.